

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК ІВАНО-ФРАНКІВЩИНИ (1965–1980-ті рр.) В ІСТОРІОГРАФІЇ

СВІТЛАНА ДАВИДОВИЧ,

старший викладач кафедри політології, соціології і права

Національного університету водного господарства та природокористування, м. Рівне

У статті зроблена спроба комплексного висвітлення історичних поглядів на соціально-економічні проблеми Івано-Франківської області. Історіографічний аналіз дозволяє констатувати, що в працях істориків радянського періоду та зарубіжній науці висвітлено доволі широкий спектр питань розвитку західних областей України. Якісно новий етап у розвитку історіографії розпочався в другій половині 80-х років ХХ ст. Значний внесок у теоретичне узагальнення процесів, визначення тенденцій, а також основних напрямів розвитку сучасної історіографії зробили вітчизняні та російські історики.

Ключові слова: Івано-Франківська область, промисловість, сільське господарство, соціальна сфера, історіографія.

Постановка проблеми. Історія розвитку українського села другої половини ХХ століття доволі широко висвітлена в науковій літературі. Праці науковців мають різноманітний тематичний спектр і стосуються економічного, політичного, культурного, релігійного розвитку. Стосовно розкриття проблем соціально-економічних перетворень на території Івано-Франківської області, зазначимо, що й на сьогодні відсутні спеціальні праці. Значно більше уваги дослідженню цих питань приділяли вчені-економісти. Поза увагою вчених-істориків залишалося широке коло соціальних аспектів життя Івано-Франківщини, результатів та наслідків економічних реформ, здійснених у 1965–1980-х рр. Вважаємо за доцільне зосередитися на аналізі саме тих робіт, у яких досліджувалося питання соціально-економічного розвитку або певні його складові. Перш за все, необхідно з'ясувати, які проблеми розроблені попередниками ґрунтовно або висвітлені необ'єктивно в силу тогочасної політичної кон'юнктури. Водночас треба окреслити ті проблеми, які взагалі залишилися поза увагою дослідників.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На нашу думку, доцільним буде зробити умовний поділ наукової літератури на три групи: радянську, сучасну українську та зарубіжну.

Суспільно-політичні та соціально-економічні процеси, що проходили на західноукраїнських землях у другій половині ХХ ст. у контексті загальнодержавних процесів, охарактеризовано в окремих дослідженнях В. Барана [1], М. Бернацького [2], Ю. Войцехівського [3], О. Каденюка [4], Б. Лановика і М. Лазаровича [5], О. Малярчука [6], А. Саржана [7] та багатьох інших вітчизняних науковців. У вказаних працях дослідники аналізують документи центральних партійних, господарських, радянських органів влади й управління України, місцевих партійних комітетів, Рад депутатів трудящих, а також великий масив матеріалів з архівних фондів Російської Федерації.

Івано-Франківська область вирізняється серед західних областей України історичними минулим, зональною специфікою, відмінністю природно-кліматичних умов (гірська, пригірська й низинна місцевість), провідними тенденціями промислового й сільськогосподарського розвитку, надлишком трудових ресурсів, що не знайшло належного обґрунтування в історичній літературі.

Мета статті - окреслити коло актуальних проблем й охарактеризувати доробки дослідників, які вивчали винесену в заголовок тематику. На нашу думку, доцільним буде зробити умовний поділ наукової літератури на три групи: радянську, сучасну українську та зарубіжну.

Виклад основного матеріалу. Накопичення історіографічного матеріалу за радянських часів проходило у два етапи. Перший - від 1965 р. до середини 80-х років ХХ ст. - період офіційної радянської науки, позначеної ідеологічним контролем комуністичної партії. Другий період - з другої половини 80-х до початку 90-х років минулого століття - характеризувався поступовим переглядом концептуальних підходів. Автори на підставі сучасної методології почали розглядати суперечливі історичні процеси, відмовилися від односторонніх партійно-класових оцінок подій.

Помітне місце в радянській історіографії зайняли праці М. Івасюти [8], В. Маланчука [9], Й. Черниша [10], І. Шульги [11], І. Кошарного [12], Ф. Чернявського [13], П. Костика [14], П. Панченка і Є. Талан [15] та ін. Дослідження радянських істориків, розкриваючи питання соціалістичних перетворень у західноукраїнському регіоні, головну увагу акцентували на заходах компартії та уряду в справі індустріалізації та колективізації сільського господарства, докорінних змінах у сфері освіти та культури. У роботах радянських істориків не порушувалися питання негараздів у розвитку промислового та сільськогосподарського виробництва, аналізу причин. Поза увагою дослідників залишалося питання впливу людського фактора на розвиток

промислового й аграрного виробництва, зацікавленості в результатах своєї праці, поглиблення демографічної кризи, висвітлення побутового життя селянства та ряд інших. Незважаючи на ідеологічну заангажованість, до наукового обігу вводилося чимало документів, котрі давали інформацію про здобутки та адекватні вимогам часу перетворення. Поодинокі праці об'єктивно аналізували розвиток сільського господарства регіону в цілому чи окремих його галузей. У 1957 р. Л. Олесевич у статтях "Вісника АН УРСР" та в "Заходах по збільшенню виробництва сільськогосподарської продукції на 100 га в передгірських і гірських районах Карпат" [16] зробив спробу проаналізувати стан справ у сільському господарстві.

У розрізі районів області можна простежити особливості розвитку господарства, населених пунктів, творчу діяльність видатних культурних і громадських діячів в "Історії міст і сіл Української РСР. Івано-Франківська область" [17]. Проте зібраний матеріал не торкається гострих проблем. Успіхи радянської влади широко ілюструються в спеціальній ідеологічній літературі [18-20]. У ній вихваляється політика КПРС та замовчуються глибокі внутрішні суперечності, що мали місце. Надмірна зосередженість на позитивних явищах, певний схематизм аналізу дають підстави класифікувати деякі з досліджень як публіцистичні. Недоліки й прорахунки замовчувалися, а успіхи та досягнення широко пропагувалися.

Пріоритетною, виходячи з концепції про провідну роль робітничого класу в соціальному прогресі, залишалася тема формування робітничого класу держави. Розвиток соціально-класової структури суспільства, кількісні та якісні зміни в складі робітництва України, джерела його поповнення висвітлені в індивідуальних монографіях Д. Шелеста [21], В. Романцова [22] та колективній праці "Історія робітничого класу Української РСР" [23]. Науковий інтерес викликає проблема формування й розвитку цієї нової соціальної групи населення краю. Індустріалізація західних областей України змінила традиційну структуру суспільства. Соціальною базою радянської влади, поряд з іншими категоріями населення, ставав робітничий клас. Аналіз кількісних, професійних, демографічних змін у складі робітництва промисловості за 60-80-ті роки ХХ ст. в Івано-Франківській області дотепер залишається актуальним.

Особливістю історіографії досліджуваної теми є відсутність видань, присвячених галузевим аспектам соціально-економічної сфери краю. Досить широко в цьому відношенні репрезентовані праці стосовно історико-партійних проблем, розвитку наукового прогресу в провідних галузях, насамперед, у хімічній промисловості, енергетиці. Загалом тематична спрямованість залишалася незмінною - утвердження тези про зростання керівної ролі комуністичної партії в усіх сферах життя суспільства.

Певну наукову цінність становлять книги, брошури, статті з історії промислових підприємств [24]. Аналіз краєзнавчої літератури показує, що в них переважає однотипний науково-популярний, а іноді й відверто пропагандистський стиль. На сторінках обласних та районних газет з'являлися численні статті й кореспонденції секретарів обкомів і райкомів партії, керівників підприємств та установ, голів колгоспів, передовиків виробництва, у яких багато самовихваляння.

До першої групи належать також праці, що стосуються загальних проблем розвитку регіону. У своїх монографіях і наукових статтях В. Петренко [25], А. Нестеренко [26], Л. Вітрук [27], І. Лобода [28], І. Лукинов [29], О. Семків [30] роблять спробу звернути увагу на "ок-

ремі недоліки", однак не торкаються основ суспільно-економічних відносин. Аналіз праць радянських істориків засвідчив їх значний інтерес до проблем розвитку Прикарпаття.

Здобутки радянської історичної науки узагальнили праці - "Історія селянства Української РСР" [31], "Торжество історичної справедливості. Законність возз'єднання західноукраїнських земель в єдиній Українській Радянській державі" [32], "За шастя оновленої землі: Нариси історії колгоспного селянства західних областей УРСР. 1939-1979" [33], "Розквіт народної освіти в західних областях України" [34], "Місто і село: Подолання суттєвих відмінностей" [35] та ін. Указані праці були написані з використанням тенденційних марксистсько-ленінських методологічних підходів. Однак до висвітлення тих чи інших проблем залучалося широке коло різноманітних за своїм походженням джерел. У них докладно проаналізоване економічне, соціокультурне становище краю в контексті політики СРСР. У 70-80-х рр. ХХ ст. виходять такі узагальнюючі праці, як "Советская интеллигенция. Краткий очерк истории (1917-1975 гг.)" [36], "Проблемы истории советского крестьянства" [37] та ін.

На особливу увагу заслуговує тритомна "Історія народного господарства Української РСР" [38], у якій комплексно аналізується історія розвитку провідних галузей господарства республіки. Значна кількість матеріалів присвячена західноукраїнському регіону, усе ж цілісного уявлення про господарський комплекс Прикарпаття не подається. Автори видання, узагальнивши значний фактичний матеріал, успіхи в економіці й соціальній сфері пов'язують винятково з політикою КПРС, а кризові явища замовчуються.

У другій половині 80-х років минулого століття, у період так званої горбачовської перебудови, в історіографії посилюється критичний погляд на реальний соціалізм. Розширений доступ до архівних фондів, відкриття спецховищ дозволило вченим інтенсивно заповнювати "білі плями" історії. У численних наукових розвідках робилася спроба переоцінки політики комуністичної партії та радянського уряду. Серед новаторських публікацій слід виокремити праці П. Панченка і В. Чижка "Украинское село на путях научно-технического прогресса: достижения и просчеты (60-80-е годы)" [39], Г. Сургая "Сільське господарство України: уроки минулого і сучасний аграрний курс" [40], С. Павлюка "Традиційне хліборобство України: агротехнічний аспект" [41] та ін.

З проголошенням незалежності України розпочався новий етап у розвитку історіографії. Проблематика досліджень об'єктивно спрямовувалася на подолання посттоталітарного мислення, становлення громадянського суспільства, пошук загальноцивілізаційних основ розвитку в національному історичному досвіді. Серед низки цікавих праць слід назвати роботи І. Андрухів, В. Барана, А. Боляновського, П. Брицького, Я. Грицака, В. Даниленка, Л. Зашкільняка, Г. Касьянова, С. Кульчицького, М. Кучерепи, М. Кугутяка, О. Лисенка, В. Литвина, М. Литвина, О. Луцького, В. Марчука, К. Науменка, І. Патрільяка, О. Реєнта, О. Рубльова, В. Сергійчука, Ю. Шаповала, Б. Яроша та багатьох ін.

Поступово розгортався процес переоцінки історичного минулого, вільний від політичного та ідеологічного контролю. Учені переходили на нові теоретико-методологічні позиції, долаючи усталені схеми й стереотипи. У 1990-х роках написано праці, які висвітлюють деякі сегменти розвитку промисловості, сільського господарства, соціальної, духовної сфери в західних областях України. Увагу авторів привертало питання

розвитку процесів демократизації та ринкового реформування, аналізу соціальних наслідків господарювання, вирішення завдань продовольчого забезпечення населення та демографічні проблеми [42-48].

На початку XXI століття з'явилися наукові праці, які з позицій нових історичних підходів і трактувань розглядали питання розвитку економіки України. Слід віддати належне авторам, які розглядають економічні перетворення з урахуванням історичних передумов, що склалися в контексті державотворчих процесів в Україні. Це науковий доробок Г. Кривчика [49], О. Мороза [50], С. Падалки [51], П. Гайдуцького [52] та багатьох інших вітчизняних науковців. Привертають увагу фундаментальні дослідження вітчизняних науковців-аграрників "Історія українського селянства" [53], "Новітня аграрна історія України" [54] та ін.

Реформування економіки, трансформаційні процеси в селянському укладі в західноукраїнських областях, проблеми соціально-економічного розвитку сільських територій, уроки становлення Української держави стали предметом висвітлення науковцями регіону в ряді монографічних видань, переважно економічного спрямування [55-63]. Роль історичного аспекту в системі економічних досліджень велика. Адже, досліджуючи ті чи інші суспільні явища, учені зобов'язані не тільки дати їх основні характеристики, але й передбачити подальшу еволюцію. Це можливо зробити з урахуванням розвитку явища, що базується на певних історичних закономірностях. Без знання історії економічне життя являє собою набір дискретних станів, а результати соціального поступу розглядаються поза реальним розвитком. Вивчення конкретно-історичних аспектів економіки збагачує прогресивним досвідом у вирішенні господарських проблем, допомагає прогнозувати їх наукове розв'язання.

Важливі аспекти етнополітичного, економічного та соціального розвитку українського села досліджували науковці в дисертаціях: докторських - М. Вівчарик [64], О. Григоренко [65], Н. Жулканич [66], Г. Кривчик [67], В. Михайлюк [68], С. Падалки [69], С. Тимченка [70]; кандидатських - Н. Кисіль [71], О. Кузнєцова [72], К. Левчука [73], А. Середи [74], Р. Чигур [75] та ін. Етнополітичні процеси в українському селі розглядаються в дослідженнях М. Вівчарик, участь молоді в сільськогосподарському виробництві України - О. Григоренко, процеси соціального розвитку українського села в 1960-1980-х рр. XX ст. - Г. Кривчик, суспільно-політичний та соціально-економічний розвиток українського села в 70-х на початку 90-х років - В. Михайлюк, шляхи формування аграрної політики, реалізації та соціально-економічні наслідки (друга половина 60-х - 80-ті роки XX ст.) - С. Падалка, чинники демографічного занепаду українського села - С. Тимченко.

У дослідженні Н. Жулканич "Аграрні перетворення в областях Українських Карпат (друга половина 60-х рр. XX - початок XXI ст.)" обґрунтовано етапи аграрних перетворень упродовж другої половини 60-х рр. XX - початку XXI століття в областях Карпатського регіону України. Висвітлено історичні передумови змін та напрямів господарювання в аграрному секторі регіону, окреслено проблеми продовольчого забезпечення населення, розкрито динаміку зміни характеру виробничих відносин в аграрній сфері у процесі спроб проведення аграрних реформ у радянський період та в процесі реформування й утвердження нових форм власності й господарювання в економіці незалежної України.

Неабиякий внесок у вивчення соціально-екологічних проблем зробив український учений С. Васюта. Він

запропонував метод вивчення екологічної проблематики шляхом створення міждисциплінарної системи аналізу кризових явищ. Подією в розвитку української історико-екологічної школи можна назвати вихід у світ монографії "Радянський екоцид в Україні: історичні витоки та труднощі подолання" [76]. Становлення екологічного руху в Україні та його розвиток проаналізовано М. Алексієвцем у праці "Екологічний рух в Україні" [77]. Аналіз теоретико-методологічних принципів політологічних досліджень екологічних проблем у світлі новітніх розробок екологічної безпеки держави проведено в монографії О. Васюти "Проблеми екологічної стратегії України в контексті глобального розвитку" [78].

Новими для української історіографії стали проблеми аналізу соціально-екологічного розвитку Західного регіону України - урбоекологічні дослідження в історичній ретроспективі. Процеси формування регіональної екологічної кризи як наслідку нераціонального розвитку господарського комплексу, форми та методи діяльності органів державної влади та господарських структур щодо проведення природоохоронної політики, масштаби й характер регіональних соціально-екологічних протиріч знайшли своє відображення в монографії Ю. Гумена "Урбоекологічні проблеми Західного регіону України 1960-1990 рр.: історичний аспект" [79].

Аналіз історіографії, присвяченої окремим галузям господарського комплексу, дозволяє віднести до загальної тенденції, по-перше, зростання зацікавленості науковців не тільки традиційною аграрною тематикою, а й іншими галузями; по-друге, переважання серед цих видань праць з економічних аспектів розвитку сільського господарства та промисловості.

Третю групу в історіографії проблеми становлять наукові роботи зарубіжних учених. Перш за все - дослідження представників західної української діаспори. Західні науковці, перебуваючи в умовах демократичного державного устрою, могли вільно висловлювати своє бачення актуальних проблем. Їхні праці відзначаються як виваженими методологічними підходами, так і високим теоретичним рівнем. На відміну від радянських учених, історики діаспори, маючи мінімальні можливості доступу до архівних матеріалів, розглядали проблеми різнопланово. Багатий матеріал з історії України досліджуваного періоду порушено в наукових розвідках Л. Винара [80], С. Галамая [81], В. Кубійовича [82], І. Лисяка-Рудницького [83], М. Прокопа [84] та ін. Праці відзначаються сміливою власною інтерпретацією, осмисленням української історії в загальносвітовому контексті. Однак у їхніх працях відсутні фактичні чи кількісні показники, що характеризують промисловість, сільське господарство, транспорт, охорону здоров'я, освіту, культуру тощо.

У низці статей, опублікованих на сторінках періодичних видань "Арка", "Вежа", "Визвольний шлях", "Сучасність", "Український самостійник", "Український збірник", які виходили за кордоном, розглядалися основні аспекти політики радянського керівництва. Умови "холодної війни", відсутність в авторів можливості використовувати архівні документи та матеріали негативно позначилися на науковій цінності багатьох робіт. Ідеологія антикомунізму та відсутність джерел подекуди ставали на перешкоді об'єктивного висвітлення історичних процесів. Надмірна зосередженість на негативних явищах і фактах, схематизм аналізу дають підстави класифікувати деякі дослідження як науково-публіцистичні.

Чималий внесок в історіографію проблеми зробили сучасні російські історики. Заслужують на увагу праці дослідників, які докладно висвітлили суспільне

життя СРСР. "Дух радянської епохи" змальовують праці Д. Валового [85], Д. Волгогонова [86], І. Земцова [87], В. Кожінова [88], Р. Піхоті [89] та ін. Роботи дослідників написані на широкій джерельній базі, використані неопубліковані документи ряду російських архівів. Вони проаналізували природу, суть і наслідки командно-адміністративної системи управління. Матеріал з історії України в цих працях доволі незначний, але вони розкривають витoki й тенденції тоталітарної системи. Згадані роботи далеко не висчерпують перелік праць, які стосуються різних аспектів досліджуваних нами проблем.

Обмеження рамками статті не дозволяє охопити назрілі історіографічні проблеми, що відображають сучасний стан наукових досліджень Івано-Франківщини. Аналіз проблем приводить до висновку, до якого прийшов Л. Зашкільняк: "Багатоманітність історичних теорій і концепцій, які поширені у сучасному світі, відбиває різноманітність позицій світобачення. Кожна історична теорія постулює певний кут зору на минуле і людину у ньому, розкриває якийсь новий аспект цього минулого. Вона служить, одночасно, парадигмою і методом підходу до його розуміння і пояснення. Плюралізм світобачення є великим досягненням цивілізації, який людство вистраждало своєю тривалою і трагічною історією. Тільки з різноманітності поглядів може "зіткатися" загальна картина світової історії, у якій головним актором виступає "історична Людина". Не так важливо, чи буде ця картина образно-естетичною, чи науково-критичною, головне, щоб вона завжди була гуманістичною" [90, с. 219].

Висновок

1. Історіографічний аналіз дозволяє констатувати, що в працях істориків радянського періоду та зарубіжній науці висвітлено доволі широкий спектр питань розвитку західних областей України. Якісно новий етап у розвитку історіографії розпочався в другій половині 80-х років ХХ ст. Значний внесок у теоретичне узагальнення процесів, визначення тенденцій, а також основних напрямів розвитку сучасної історіографії зробили вітчизняні та російські історики. Водночас слід констатувати відсутність наукових праць, у яких би комплексно аналізувалися соціально-економічні процеси на території Івано-Франківської області протягом другої половини 60-х - 80-х років ХХ ст.

2. Науковцям-історикам необхідно зосередити свої зусилля на вивченні як політичної історії робітничого класу Прикарпаття, так і на проблемах формування та використання трудового потенціалу в соціально-історичному контексті. Новим напрямком досліджень української історичної науки є історичне усвідомлення соціально-екологічних процесів. Суперечливі явища техногенного впливу на навколишнє середовище, урбоекологічні проблеми краю чекають на своїх дослідників.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Баран В. К. Україна : новітня історія (1945-1991 рр.) / В. К. Баран. - Львів : Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2003. - 670 с.
2. Бернацький М. П. Участь робітників у суспільно-політичному житті Української РСР у 70-ті роки : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук / М. П. Бернацький ; Східноукраїнський нац. ун-т ім. В. Даля. - Луганськ, 2003. - 20 с.
3. Войцехівський Ю. Інтелекція українського села : 1960-ті перша половина 1980-х років / Ю. Войцехівський. - К. ; Бердянськ, 2004. - 124 с.
4. Каденюк О. Аграрна історія України / О. Каденюк. - Кам'янець-Подільський : Абетка, 2005. - 300 с.

5. Лановик Б. Д. Економічна історія України і світу / Б. Д. Лановик, М. В. Лазарович. - Тернопіль : Джура, 2003. - 316 с.
6. Малярчук О. М. Тоталітаризм проти західноукраїнського села / О. М. Малярчук. - Івано-Франківськ : Місто НВ, 2008. - 228 с.
7. Саржан А. О. Зміни в соціально-економічній сфері Донбасу. Друга половина 40-х - кінець 80-х рр. ХХ ст. - Донецьк : ОО "Лебедь", 2004. - 412 с.
8. Івасюта М. К. Нариси історії колгоспного будівництва в західних областях Української РСР / М. К. Івасюта. - К. : Вид-во Академії наук УРСР, 1962. - 316 с.
9. Маланчук В. Ю. Торжество ленінської національної політики (Комуністична партія - організатор розв'язання національного питання в західних областях УРСР) / В. Ю. Маланчук. - Львів : Книжково-журнальне вид-во, 1963. - 696 с.
10. Черниш Й. Д. Комуністична партія України - організатор соціалістичних перетворень на селі західних областей Української РСР (1939-1958 рр.) / Й. Д. Черниш. - Львів : Вид-во Львів. ун-ту, 1963. - 267 с.
11. Шульга І. В. Робітничий клас - колгоспному селянству (Комуністична партія України - організатор допомоги робітничого класу трудівникам села. 1951-1965 рр.) / І. В. Шульга. - К. : Вид-во Київ. ун-ту, 1971. - 149 с.
12. Кошарний І. Я. Рясні плоди дружби (Економічні і культурні перетворення у західних областях України за роки Радянської влади) / І. Я. Кошарний. - Львів : Каменярь, 1974. - 280 с.
13. Чернявський Ф. Ф. По пути социализма : Деятельность Коммунистической партии по укреплению руководящей роли рабочего класса при построении основ социализма в западных областях Украинской ССР (1939-1950) / Ф. Ф. Чернявський. - Львов : Высшая шк., 1978. - 239 с.
14. Костик П. С. У боротьбі за технічне оснащення сільськогосподарства : Діяльність Компартії України по створенню і дальшому розвитку матеріально-технічної бази сільського господарства західних областей УРСР. 1939-1975 рр. / П. С. Костик. - Львів : Держ. ун-тет ім. І. Франка, 1980. - 165 с.
15. Панченко П. П. Світлий час колгоспного селянства / П. П. Панченко, Є. П. Талан. - К. : Політвидав України, 1980. - 111 с.
16. Культурне життя в Україні. Західні землі. Документи і матеріали (1953-1966). - Т. II. - Львів : Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 1996. - 917 с.
17. Історія міст і сіл Української РСР : Івано-Франківська обл. - К. : Головна ред. Укр. рад. енциклопедії АН УРСР, 1971. - 639 с.
18. Аграрна політика КПРС на сучасному етапі. - К. : Політвидав України, 1973. - 188 с.
19. Сила інтернаціоналістського гарту / [Л. Нагорна, П. Варгачук, В. Василенко та ін.]. - К. : Політвидав України, 1983. - 318 с.
20. Радянське Прикарпаття / [О. Бакін, В. Баран, Г. Бурнашов та ін.]. - Ужгород : Карпати, 1980. - 254 с.
21. Шелест Д. С. Количественные и качественные изменения в составе рабочего класса Украинской ССР (1950-1970 гг.) / Д. С. Шелест. - Днепропетровск : Промінь, 1971. - 186 с.
22. Романцов В. О. Робітничий клас Української РСР (1946-1970 рр.) / В. О. Романцов. - К. : Вид-во Київ. ун-ту, 1972. - 219 с.
23. Історія робітничого класу Української РСР. - К. : Наук. думка, 1972. - 382 с.
24. Гаврилів О. С. Обрії нового Калуша / О. С. Гаврилів. - Ужгород : Карпати, 1976. - 71 с.
25. Петренко В. С. Село на шляхах піднесення. Зміни в складі, умовах праці і житті колгоспного селянства Української РСР (1951-1969) / В. С. Петренко. - К., 1970. - 347 с.
26. Нестеренко А. А. Закономерности социально-экономического развития города и деревни / А. А. Нестеренко. - К. : Наук. думка, 1975.
27. Витрук Л. Д. Улучшение социально-бытовых условий жизни трудящихся (60-80-е гг.) / Л. Д. Витрук. - К., 1984. - 176 с.
28. Лобода І. С. Удосконалення способу життя трудівників села / І. С. Лобода. - К., 1984. - 154 с.
29. Лукинов І. І. Развитие аграрной экономики Украинской ССР / И. И. Лукинов. - К., 1987. - 532 с.
30. Семків О. В. Преодоление различий между городом и деревней. 1965-1988 / О. В. Семків. - Л., 1988. - 172 с.
31. Історія селянства Української РСР: у 2 т. - Т. 2 : Від Вели-

- кого Жовтня до наших днів / АН УРСР. Ін-т історії ; редкол. : І. Компанієць (відп. ред.) та ін. - К. : Наук. думка, 1967. - 536 с.
32. Торжество історичної справедливості : Закономірність возз'єднання західноукраїнських земель в єдиній Українській Радянській державі / [відп. ред. М. Олексюк]. - Львів : Вид-во Львів. ун-ту ім. І. Франка, 1968. - 803 с.
33. Івасюта М. За щастя оновленої землі : нариси історії колгоспного селянства західних областей УРСР. 1939-1979 / М. Івасюта, В. Масловський, А. Матинюк ; АН УРСР, Ін-т сусп. наук. - К. : Наук. думка, 1979. - 210 с.
34. Розквіт народної освіти в західних областях України / [Яремчук Д., Байк Л., Санівець В. та ін.]. - К. : Радян. шк., 1979. - 192 с.
35. Місто і село: Подолання суттєвих відмінностей / [Кавковський К., Беренштейн Л., Горак В. та ін.]. - К. : Політвидав України, 1982.
36. Советская интеллигенция. Краткий очерк истории (1917-1975 гг.) / [под ред. В. Волкова]. - М. : Мысль, 1977. - 318 с.
37. Проблемы истории советского крестьянства / [под ред. В. Шершобитова]. - М. : Наука, 1981. - 350 с.
38. Історія народного господарства Української РСР : у 3-х тт., 4-х кн. / [голов. редкол. І. І. Лукинов]. - Т. 3. - К. : Наук. думка, 1985. - Кн. 1. - 464 с.
39. Панченко П. Украинское село на путях научно-технического прогресса : достижения и просчеты (60-80-е годы) / П. Панченко, В. Чишко. - К. : Наук. думка, 1989. - 184 с.
40. Сургай Г. Сільське господарство України : уроки минулого і сучасний аграрний курс / Г. Сургай. - К. : Либідь, 1991. - 180 с.
41. Павлюк С. П. Традиційне хліборобство України : агротехнічний аспект / С. П. Павлюк. - К. : Наук. думка, 1991. - 224 с.
42. Тимченко С. Українське село : Проблеми етносоціальних змін. 1959-1989 / С. Тимченко. - Запоріжжя : Запорізький держ. ун-т, 1995. - 529 с.
43. Нечитайло В. Українське селянство : важкий шлях до волі / В. Нечитайло. - Кам'янець-Подільський : Апостроф, 1995. - 192 с.
44. Сучасна аграрна політика України : проблеми становлення / [за ред. П. Т. Саблука, В. В. Юрчишина]. - К. : ІАЕ УААН, 1996. - 764 с.
45. Рибак І. В. Соціальна інфраструктура українського села : зміни, труднощі, проблеми (20-ті - початок 90-х рр. XX ст.) / І. В. Рибак. - К. : Рідний край, 1997. - 166 с.
46. Село : сучасна політика і стратегія розвитку / [Шепотько Л., Прокопа І., Максим'юк О., Гудзинський С., Полонський В.]. - К. : Ін-т економіки НАН України, 1997. - 329 с.
47. Саблук П. Т. Сучасні аграрні реформи: деякі оцінки і проблеми / П. Т. Саблук, В. В. Юрчишин. - К., 1998. - 536 с.
48. Вівчарик М. Українське село : етнонаціональний вимір (70-ті - середина 90-х рр.) / М. Вівчарик ; Ін-т історії України НАН України. - К., 1998. - 199 с.
49. Кривчик Г. Г. Українське село під владою номенклатури (60-80-ті рр. XX ст.) / Г. Г. Кривчик. - Дніпропетровськ, 2001. - 192 с.
50. Мороз О. О. Аграрні реформи в Україні : теорія, історія, еволюція парадигми / О. О. Мороз. - Вінниця : Універсум, 2003. - 233 с.
51. Падалка С. С. Українське село в контексті політики тоталітарної держави (60-80-ті роки XX ст.). - К., 2003. - 165 с.
52. Аграрна реформа в Україні / [Гайдуцький П., Саблук П., Лупенко Ю. та ін.]; за ред. П. Гайдуцького. - К. : ННЦ ІАЕ, 2005. - 424 с.
53. Історія українського селянства : нариси : у 2-х тт. / [Андросьук О., Баран В., Веселова О. та ін.]; НАН України; Ін-т історії України. - К. : Наук. думка, 2006. - 652 с.
54. Завальнюк О. Новітня аграрна історія України / О. Завальнюк, І. Рибак. - Кам'янець-Подільський, 2004. - 287 с.
55. Баланюк І. Науково-практичні аспекти розвитку аграрних відносин у регіоні Карпат / І. Баланюк. - К. : Ін-т аграрної економіки, 2000. - 104 с.
56. Вишиванюк М. В. Новий етап розвитку аграрної реформи в області / М. В. Вишиванюк. - Івано-Франківськ : Плай, 2001. - 218 с.
57. Крайник О. П. Економічний розвиток регіону / О. П. Крайник. - Львів, 2002. - 294 с.
58. Орлатий М. Соціальна сфера села / М. Орлатий. - К. : ІАЕ, 1997. - 200 с.
59. Лендел М. А. Аграрне виробництво в Карпатському регіоні : сучасний стан, тенденції, перспективи розвитку / М. А. Лендел. - Ужгород : Карпати, 2006. - 216 с.
60. Онисько С. Ефективність сільського господарства Карпатського регіону / С. Онисько. - Львів : Українські технології, 2003. - 296.
61. Сільський сектор України на рубежі тисячоліть : у 2 тт. Потенціал сільського сектора. - Т. 2 / [Шепотько Л., Прокопа І., Гудзинський С. та ін.]. - К. : Ін-т економіки НАН України, 2000. - 446 с.
62. Економічний потенціал регіону : пріоритети використання / [Школа І., Ореховська Т., Козменко І. та ін.]. - Чернівці, 2003. - 464 с.
63. Прокопишак К. В. Регулювання соціальної сфери села в умовах становлення ринкових відносин / К. В. Прокопишак. - Львів, 2002. - 262 с.
64. Вівчарик М. М. Етнополітичні процеси в українському селі : дис. ... д-ра політ. наук : 03.01.04 / М. М. Вівчарик. - К., 1994. - 445 с.
65. Григоренко О. П. Участь молоді в сільськогосподарському виробництві України : Проблеми. Уроки : дис. ... д-ра іст. наук : 07.00.01 / О. П. Григоренко. - К., 1995. - 435 с.
66. Жулканич Н. М. Аграрні перетворення в областях Українських Карпат (друга половина 60-х рр. XX - початок XXI ст.) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра іст. наук : спец. 07.00.01 / Н. М. Жулканич ; Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. - К., 2009. - 39 с.
67. Кривчик Г. Г. Соціальний розвиток українського села в 60-80-ті рр. XX ст. : дис. ... д-ра іст. наук : 07.00.01 / Г. Г. Кривчик ; Дніпропетровський нац. ун-т. - Дніпропетровськ, 2002. - 414 с.
68. Михайлюк В. П. Суспільно-політичний та соціально-економічний розвиток українського села в 70-х - на початку 90-х років : дис. ... д-ра іст. наук : 07.00.01 / В. П. Михайлюк ; Київ. держ. ун-т ім. Т. Шевченка. - К., 1993. - 417 с.
69. Падалка С. С. Аграрна політика в Україні : формування, шляхи реалізації та соціально-економічні наслідки (друга половина 60-х - 80-ті роки XX ст.) / С. С. Падалка : дис. ... д-ра іст. наук : 00.07.01 / С. С. Падалка ; Донецький нац. ун-т. - Донецьк, 2005. - 420 с.
70. Тимченко С. М. Етносоціальні процеси в українському селі (60-80-ті рр. XX ст.) : дис. ... д-ра іст. наук : 07.00.01 / С. М. Тимченко. - Запоріжжя, 1995. - 480 с.
71. Кисіль Н. М. Соціально-культурна сфера : територіальна організація та особливості розвитку (на матеріалах Львівської області) : дис. ... канд. екон. наук : 08.10.01 / Н. М. Кисіль ; НАН України, Ін-т регіон. дослідж. - Львів, 2002. - 217 с.
72. Кузнєцов О. А. Українське село : проблеми соціальних змін (70-ті - перша половина 80-х років XX ст.) : дис. ... канд. іст. наук : 07.00.01 / О. А. Кузнєцов. - Запоріжжя, 2003. - 195 с.
73. Левчук К. І. Аграрні відносини в Україні в умовах переходу до ринкової економіки (історико-політичний аспект) : дис. ... канд. іст. наук : 07.00.01 / К. І. Левчук ; Київ. ун-т ім. Т. Шевченка. - К., 1993. - 190 с.
74. Серeda А. М. Проблеми соціально-культурного розвитку українського села (60-70-ті рр. XX ст.) : дис. ... канд. іст. наук : 00.07.01 / А. М. Серeda ; Запорізький держ. ун-т. - Запоріжжя, 1994. - 189 с.
75. Чигур Р. Ю. Соціально-екологічні процеси в Західному регіоні України 70 - 80-х років XX ст. : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук / Р. Ю. Чигур ; НАН України, Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича. - Львів, 2003. - 19 с.
76. Васюта С. І. Радянський екоцид в Україні : історичні витоки та труднощі подолання / С. І. Васюта. - Тернопіль : СМП "Астон", 2000. - 536 с.
77. Алексієвцев М. О. Екологічний рух в Україні / М. О. Алексієвцев. - Тернопіль : Лілея, 1999. - 276 с.
78. Васюта О. А. Проблеми екологічної стратегії України в контексті глобального розвитку / О. А. Васюта. - Тернопіль : Галдрук, 2001. - 600 с.
79. Гумен Ю. Є. Урбоекологічні проблеми Західного регіону України 1960 - 1990 рр. : історичний аспект / Ю. Є. Гумен. - Тернопіль : Вектор, 2008. - 264 с.

80. Винар Л. Економічний колоніалізм в Україні та інші праці / Українське історичне товариство, Наукове товариство ім. Т. Шевченка в Європі, Національна академія наук України, Львівська наукова бібліотека ім. В. Стефаника; [за ред. Л. Винара]. - Нью-Йорк; Париж; Львів: [б. в.], 2005. - 476 с.

81. Галамай С. Боротьба за визволення України. 1929-1989 / С. Галамай. - Львів: Каменяр, 1993. - 343 с.

82. Кубійович В. Наукові праці. - Т. 1 / [за ред. О. Шаблія]. - Париж; Львів: Фенкіс, 1996. - 800 с.

83. Лисяк-Рудницький І. Історичні есе: у 2 тт. / І. Лисяк-Рудницький; [пер. з англ. У. Гавришків, Я. Грицака]. - К.: Основи, 1994. - Т. 2. - 573 с.

84. Прокоп М. Рух опору і відродження в Україні / М. Прокоп // Напередодні незалежної України. Спостереження і висновки. - Нью-Йорк; Париж; Сідней; Торонто; Львів: [б. в.], 1993. - С. 291-416.

85. Валовой Д. Экономика: Взгляды разных лет (становление, развитие и перестройка хозяйственного механизма) / Д. Валовой. - М.: Наука, 1989. - 454 с.

86. Волкогонов Д. Семь вождей: Галерея лидеров СССР: в 2-х кн. / Д. Волкогонов. - М.: Новости, 1995. - 496 с.

87. Земцов И. Крах эпохи: в 2 кн. - Кн. 1: Андропов, Черненко, Горбачев... последние коммунисты в Кремле / И. Земцов. - М.: Наука, 1999. - 399 с.

88. Кожин В. Россия. Век XX (1939-1964) / В. Кожин. - М.: Эксмо-Пресс, 2002. - 446 с.

89. Пихоя Р. Г. Советский Союз: история власти. 1945-1991 / Р. Г. Пихоя. - Новосибирск: Сибирский хронограф, 2001. - 684 с.

90. Зашкільняк Л. Методологія історії від давнини до сучасності / Л. Зашкільняк. - Львів: Держ. ун-тет ім. І. Франка, 1999. - 224 с.

S. Davydovych

SOCIAL AND ECONOMIC DEVELOPMENT OF IVANO-FRANKIVSK REGION (1965–1980) IN HISTORIOGRAPHY

The approaches of the complex investigation of the history and ideas and opinions on social and economic problems of Ivano-Frankivsk region are given in this article. The historiographic analysis states that the transactions of the Soviet historians and foreign science have researched a great deal of the western regions of Ukraine. The new stage in historiographic development started in the 2-nd part of the 80-ties of XX century. The considerable contribution in the theoretic generalization of the processes, the determination of the tendencies, and the main trend in the development of modern historiography has also been made by the Ukrainian and Russian researches.

Key words: Ivano-Frankivsk region, industry, agriculture, social services, historiography.

© С. Давидович

Надійшла до редакції 06.04.2011

УДК 94 (438) "1918-1939"

ІДЕЯ ГАДЯЦЬКОЇ УНІЇ В ПОЛЬСЬКИХ ГЕОПОЛІТИЧНИХ КОНЦЕПЦІЯХ МІЖВОЄННОГО ПЕРІОДУ

ВОЛОДИМИР КОМАР,

кандидат історичних наук, доцент, завідувач кафедри історії слов'ян

Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, м. Івано-Франківськ

Проаналізовано витоки й традиції польської східної політики. Показано, що ідея Гадяцької унії 1658 р. проявилася в політиці федералізму й прометеїзму Ю. Пілсудського, яка була спрямована на утвердження домінації Польщі у Східній Європі.

Ключові слова: Гадяцька унія, Польща, східна політика, федералізм, прометеїзм.

Постановка проблеми та стан її вивчення. Ідея Гадяцької унії зародилася в часи правління короля Яна III Собеського (1674-1696 рр.). Річ Посполита ще не встигла отямитися від війн зі Швецією й Московським царством, як Туреччина регулярно протягом тридцяти років продовжувала нападати на її землі. Саме в цей період почав функціонувати міф тріалістичної Речі Посполитої: польського, литовського й руського (українського) народів. Уже в 1674 р. у Варшаві переважали погляди, що втілення в життя статей Гадяцької унії могло спонукати запорозьких козаків підтримати Річ

Посполиту силою зброї. Власне, на принципах Гадяцького трактату формувалося порозуміння гетьмана Івана Мазепи з польським королем Станіславом Ліщинським 1708 р. [1]. До Гадяцької ідеї повернулися після січневого повстання в Королівстві Польському 1863-1864 рр. Виданий владою повстанців маніфест звертався до ідеї єдності "...поляків, литовців і русинів". Найкращим доказом цього була медаль, видана з нагоди скасування панщини. На її реверсі були зображені герби Польщі, Литви й Русі.

До ідейної спадщини Гадяцької унії зверталися по-

№ 4 (111) травень-червень 2011 р.